

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

4-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

T.S.Axmedova	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishida o‘yin hamda o‘yinchoqning ahamiyati	214
Z.O.Qosimoy	
Oliy tibbiy ta‘lim talabalarining bioetik bilimlarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy jihatlarini.....	218
M.A.Usmanov	
Makon va zamon xususiyatlarini anglashda inson idrok darajasining roli.....	222
A.A.Minavarov	
Tibbiyot oliygohi talabalarida tibbiy-ekologik kompetentlikni rivojlantirishning integrativ usuli ..	228
G.K.Usmanova	
Tibbiyot ta‘lim muassalari talabalarida gigienik kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik zarurati	231
X.A.Madaminov	
Musobaqa faoliyati sharoitlarida kurashchilarning texnik-taktik imkoniyatlarini yuzaga chiqarish ishonchligi muammosi.....	234
C.Y.Анварбекова	
Исторические слова и основные аспекты их использования в лингвистике.....	238
Д.М.Азимова	
Дистанционное образование в обучении иностранному языку: эффективность и критерии	242
Д.Ф.Керимов	
Анкетирование как метод исследования использования ИТ технологий в образовательном и тренировочном процессе	247
S.A.Mirzaqobilova	
Inklyuziv ta‘limda o‘quvchilarni o‘qitishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	255
J.Q.Mirzajonov	
Bo‘lajak ijtimoiy ish xodimlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish zarurati	260
F.O‘.Toshboltaev	
Bo‘lajak pedagoglarning metodik tayyorgarligini rivojlantirishda pedagogik va axborot texnologiyalarining o‘rni	264
R.D.Mustayev	
Temuriylar davri mutafakkirlari va ularning ijtimoiy-axloqiy qarashlarining shakllanishi va falsafiy tavsifi	267
S.A.Xayrullayev	
Jamiyat barqarorligini ta‘minlashda konsolidatsiya omillari tavsifi	271
N.M.Aliyev	
Gipotetik-deduktiv yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda analitik fikrlashni rivojlantirishning uslubiy jihatlarini.....	275
G.I.Otaboyeva	
Bo‘lajak xorijiy til o‘qituvchilarining gender madaniyatini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning nazariy jihatlarini	279
N.T.Abdullajonova	
Germenevtik yondashuv va uning bo‘lajak tarix o‘qituvchilarining tarixiy jarayon qonuniyatlariga doir bilimlarini rivojlantirishdagi ahamiyati	282
Y.H.Teshayeva	
Ilmga yo‘g‘rilgan umr	286
Sh.B.Sattorova	
Yangi O‘zbekistonda Mirzo Abdulqodir Bedil falsafasining barkamol avlodni shakllantirishdagi ma‘naviy-axloqiy ahamiyati.....	290
M.F.O‘rmonova	
Neologizmlarning til rivojiga ta‘siri (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	295
S.A.Rahmonberdiyeva	
Bino-inshootlar qurilishiga oid terminlarning xususiyatlari	298
Sh.G‘.Xasanov	
Bo‘lajak o‘qituvchilarning kollaborativ yondashuv asosida pedagogik intensiyalarini rivojlantirish metodikasini qo‘llash.....	303

UO‘K: 37.04.373.2.37.041

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING HAR TOMONLAMA RIVOJLANISHIDA O‘YIN HAMDA O‘YINCHOQNING AHAMIYATI**ЗНАЧЕНИЕ ИГРЫ И ИГРУШЕК В КОМПЛЕКСНОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНИКА****THE IMPORTANCE OF PLAY AND TOYS IN THE COMPREHENSIVE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN****Axmedova Turg‘unoy Sultonali qizi**

Farg‘ona davlat universiteti maktabgacha ta‘lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida o‘yin va ular sevib o‘ynaydigan o‘yinchoqlarning ahamiyati ochib berilgan. O‘yin bolalarning vaqtini shunchaki o‘tkazish uchun emas, ularning rivojlanishida ahamiyati beqiyos hisoblanadigan faoliyat turidir. Vaholanki, o‘yinlar bolalarga faqat o‘rgatuvchi bo‘libgina qolmay, ulardagi agressivlik, tajovuzkorlik istagi va energiyani chiqarib tashlashga ko‘mak beradi.

Abstract

This article reveals the importance of play and the toys they love to play with in the development of preschool children. The game is not just to pass the time for children, it is a type of activity that is of inestimable importance in their development. However, games are not only educational for children, but also help to release their aggressiveness, aggression and energy.

Аннотация

В данной статье раскрывается значение игры и игрушек, с которыми они любят играть, в развитии детей дошкольного возраста. Игра – это не просто способ скоротать время для детей, это вид деятельности, имеющий неоценимое значение в их развитии. Однако игры не только развивают детей, но и помогают высвободить их агрессивность, агрессию и энергию.

Kalit so‘zlar: o‘yin, faoliyat, jismoniy rivojlanish, ruhiy rivojlanish, ijtimoiy-hissiy rivojlanish, eng muhim qadam, tabiiy moddalar, mayda motorika

Key words: play, activity, physical development, mental development, social-emotional development, first step, natural substances, fine motor skills

Ключевые слова: игра, активность, физическое развитие, умственное развитие, социально-эмоциональное развитие, первый шаг, натуральные вещества, мелкая моторика

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolalarning faoliyatlari asosan o‘yin hisoblanadi. O‘yin – bu bolaning eng jiddiy ishi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun juda ham jiddiy faoliyati hisoblangan o‘yinlar, bir vaqtning o‘zida ularning zavqlanish va o‘rganish manbasi hisoblanadi. Dunyoning har bir burchagida bolalar o‘yin o‘ynaydilar, hatto bu o‘yinlar har bir joyning o‘z madaniyatiga ham aylangan. O‘yinlarning tuzilishi, o‘ziga xosligi, zamon o‘zgargan sari o‘yinchoqlar o‘zgarsa-da, bolalar bor joyda, albatta, o‘yinlar va o‘yinchoqlar har doim bo‘ladi. Tashqaridan nazar tashlasak, o‘yinlar bolalar uchun shunchaki chalgitish, ovutish va dam olish vositasidek taassurot uyg‘otsa-da, aslida ularning hayotida jismoniy, ruhiy, lingvistik, ijtimoiy-hissiy rivojlanishlariga yordam beruvchi ahamiyatga ega. Hatto o‘yinlar ba‘zan kattalar uchun bekorga o‘tkazilgan vaqt sifatida ko‘rinsa ham aslida, bolalarning o‘zini ko‘rsatib, tuyg‘ularini ifoda etib bera oladigan, iste‘dodlarini rivojlantira oladigan va tasavvuridan foydalana biladigan muhim bir faoliyatdir.

Shu bilan birgalikda o‘yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarga qidirish, kuzatish, yangi ko‘nikmalar hosil qilish va ularni rivojlantirish, shuningdek, muvaffaqiyatsizlikdan qo‘rqmagan holda, istaganicha urinib ko‘rish uchun imkon yaratib beradi. O‘yin o‘ynash davomida bolalar do‘stlari bilan bo‘lishish, yordam berish, ahil bo‘lish, navbatni kutish, mas‘uliyatni o‘z bo‘yniga olish,

ILMIY AXBOROT

qoidalarga rioya qilish, o'rtloqlarining huquqlarini hurmat qilish va o'z huquqlarini himoyalashni o'rganadilar. O'yin bolalarga qiyin vaziyatlarda, ularni yengib o'tishni o'rgatadi. Bolalar o'yinlar orqali hayotni o'rganadilar. O'yinlar faqatgina maktabgacha yoshdagi bolalar uchun emas, balki boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ham muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

XIX asming ikkinchi yarmi - XX asrda Shvetsariya, Angliya va boshqa Yevropa mamlakatlarida nemis pedagogi Fridrix Frebelning maktabgacha tarbiya nazariyasi keng ommalashdi. Pedagogika tarixida Frebelning ahamiyati shu bilan belgilanadiki, u maktabgacha tarbiya nazariyotchisi bo'lgani holda, maktabgacha pedagogikani mustaqil fan tarmog'iga ajratilishiga ko'maklashdi. Ayni paytda u ilk bor "bolalar bog'chasi" tushunchasini ham muomalaga kiritdi.

Frebel bolalarni tarbiyalashda o'yinga katta e'tibor berdi. Xuddi ish va darslar kabi o'yin ham bolaning ichki taqdirini ro'yobga chiqarishga xizmat qilishi kerak, - deb hisoblagan. O'yinlar bo'sh vaqtni behuda sarflamaydi, ular "bolaning rivojlanishidagi eng muhim qadam" bo'lib, ular o'qituvchilar tomonidan bolaning qanday rivojlanayotgani haqida maslahatlar sifatida kuzatilishi kerak. Frebel, ayniqsa, bolalar uchun o'yinchoqlarning rivojlanishiga qiziqqan va ularni u "sovg'alar" deb atagan.

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Yaxshi yo'naltirilgan o'yin orqali o'rganishni rag'batlantirish uchun ishlab chiqilgan. Bu sovg'alar yoki o'yinchoqlar to'plar, globuslar, zarlar, slindrlar, yig'iladigan zarlar, yig'iladigan yog'och shakllari, buklandigan qog'oz, qog'oz chiziqlari, tayoqchalar, bonchuklar va tugmalarni o'z ichiga olgan.

Maqsad shakl, rang, ajratish va assotsiatsiya, guruhlash, moslashtirish va hokazolarni ajratib turadigan elementar mulohazalarni rivojlantirish bo'lgan. O'qituvchining rahbarligida sovg'alar to'g'ri berilsa, ular bolaning tabiiy ichki birligini hamma narsaning birligi bilan bog'laydi (masalan, shar bolaga cheksiz uzluksizlik hissini beradi, silindr ham uzluksizlik, ham davomiylik hissini beradi. cheklash). Hatto aylanada o'tirish amaliyoti ham har bir shaxsning o'zida birlik bo'lsa-da, katta birlikning jonli qismi ekanligini anglatadi. Bola uning tabiati aslida narsalarning katta tabiati bilan birlashtirilganligini his qilishi kerak.

Olim olib borgan ishlarda "bolalar o'yini—bu turmush ko'zgusi va ichki olamning erkin namoyishi"dir. Frebel mayda motorika yordamida bolalar nutqini rivojlantirishni taklif qilgan. U ilk yoshdagi va maktabgacha yoshdagi bolalar nutqining rivojlanish bosqichlarini batafsil ko'rsatib bergan hamda buyum bilan tanishishni uning nomini atashdan boshlash kerak, degan talabni ilgari surgan. Nemis pedagogining fikricha, turli materiallar bilan ko'plab mashqlar bajaruvchi bolalar boshqa bolalardan ancha avval so'zlay boshlaydi. Frebel xilma-xil bolalar faoliyat turlari va mashg'ulotlarni taklif etgan. Bular: mozaika, munchoqlar, cho'plar, qog'ozlar, bo'yoqlar bilan ishlash, rasm chizish, qog'ozdan to'qish, qog'ozni qirqish, loydan narsalar yasash. Origamiga katta e'tibor qaratilgan (ya'ni qaychidan foydalanmasdan turib, qog'ozdan shakllar yasash). Shuningdek, olimning bog'chasida arqonli o'yinlar, qum o'ynash, konstruksiyalar yasash uzviy mashg'ulotlar hisoblangan. Bular ijodiy qobiliyatni o'stirish, intellektni shakllantirish, dunyoni abstrakt holda qabul qila olish, noan'anaviy qarorlar qabul qilish layoqatini rivojlantirishga ko'maklashadi. O'yin jarayonida bolalar bilan suhbatlashish ham ko'zda tutilgan. Frebelning fikricha, suhbat mavzusi avvaldan tayyorlanib, bolaning faoliyat bilan shug'ullanish va boshqa bolalar bilan muloqot qilishga bo'lgan ehtiyojini qondirish uchun, uni tengdoshlari jamoasida tarbiyalash kerak. Ushbu g'oyani u chuqur pedagogik asos bilan mustahkamladi va uni keng ommalashtirish bo'yicha ko'p ishlarni amalga oshirdi. Frebel jamoaviy tarbiyani insoniyat asosi deb bilgan. Shu sababli u bolani majburiy tartibda jamoaviy faoliyatga jalb qilish, ya'ni uning bolalar bog'chasiga qatnashi zarur, deb hisoblagan. U bolaning tanasini rivojlantirish zarur, tashqi hissiyot sezgilarini mashq qildirish, ularni odamlar va tabiat bilan tanishtirish kerak, deb hisoblagan.

O'yinlar bolalarga faqat o'rgatuvchi bo'libgina qolmay, ulardagi agressivlik, tajovuzkorlik istagi va energiyani chiqarib tashlashga ko'mak ham beradi. Ayniqsa, yugurish, sakrash, o'rmalash kabi jismoniy kuch talab qiluvchi o'yinlar, bolalarda nafas olish, hazm qilish va chiqarish tizimlarining muntazam faol ishlashini ta'minlab beradi. Tanadagi ortiqcha yog'larning yo'qotilishi, mushaklarning kuchli va chiniqqan bo'lishi, ichki bezlarning yanada to'g'ri ishlashi jismonan

sogʻlom oʻsishda juda muhim hisoblanadi. Shu tufayli ham bolalarga ochiq va toza havoda harakatli oʻyinlarni oʻynashlari uchun vaqt va imkon yaratib berish lozim. Ochiq havoda oʻynaladigan oʻyinlar bolalarga oʻz tanalarini muvozanatda ushlashlariga yordam berishi ham ahamiyatlidir. Yaʼniki, toʻgʻri yoʻlda harakatlanish jarayonida yiqilib tushish holati kamayadi, zinapoyalardan chiqib-tushishda muvozatni ushlagan holda harakatlana oladilar.

Bolalarning sevimli oʻyinlaridan hisoblanadigan suv, qum va loy kabi tabiiy moddalar bilan oʻynaladigan oʻyinlar ularni hech qachon zeriktirmaydi. Qoʻyib bersangiz, charchamasdan, hatto dam ham olmasdan soatlarcha oʻynaydilar. Tuproq bolalarning tanasida toʻplangan energiyani oʻziga oladi, shuning uchun ham charchamaydilar. Bu oʻyinlar ularga oʻzgacha zavq va quvonch beradi.

Bola loydan, qumdan biror bir shakl yasash, chizish, boʻyash yoki kesish bilan shugʻullanib bir vaqtning oʻzida, ham qoʻl va barmoq mushaklarini (mayda motorika) ishlatadi, ham qoʻllari bilan koʻzlarining harakatini bir-biriga muvofiqlashtiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar oʻyinlar orqali epchilligi rivojlantirilsa, boshlangʻich taʼlim-birinchi sinfga borishlari bilan oq qalam ushlash va yozishni tengdoshlariga nisbatan tezroq oʻrganadilar.

NATIJA

3-6 yosh orasidagi davr bolalar hayotida “Oʻyin davri” deb ataladi. Bola bu yoshga yetgunga qadar turli narsalar va atrof-muhitga doir tajribalar oʻtkazadilar (narsa-buyumlarni ushlab koʻradi, ogʻziga solib koʻradi va h.k.). 3 yoshdan soʻng esa oʻyin oʻynashni boshlaydilar. Lekin bu yoshda bolalarning koʻpchiligi doʻstlari bilan birgalikda ahil boʻlib oʻynashda muammoga duch keladilar. Bolalarda birgalikda kelishib oʻyin oʻynash holatlari 5-6 yosh atrofida kuzatila boshlaydi.

3-6 yoshdagi bola kun boʻyi turli savollar beradi, koʻp gapiradi va charchoq nimaligini bilmay oʻynaydi. 3 yoshda savollar davri boshlanadi bolalarda. Hamma narsa haqida savol beradilar (bu nima?). Oilasi va atrofidadigilardan umumiy qoidalarni oʻrganganlaridan soʻng, doʻstlari bilan birgalikda oʻynashga odatlana boshlaydi.

4-5 yoshdagi bolalar asosan, turmush va urush mavzusidagi xayoliy oʻyinlarni oʻynashga qiziqadilar va koʻrgan filmlaridagi obrazlarga taqlid qilishadi. Qurish-yasashga doir oʻyinchoqlardan turli binolar yasashadi. Baʼzi hollarda bu oʻyin jihozlaridan boshqa maqsadlarda ham foydalanadilar.

5-6 yoshdagi bolalar koʻproq stol ustida oʻynash mumkin hisoblangan oʻyinlarni oʻynashga qiziqishadi. Kesib yopishtirish, rasm chizish, raqam va harflarni yozish, yasab buzish kabi oʻyinlarni oʻynashni Afzal bilishadi.

XULOSA

Bola oʻsib ulgʻayish davrida oʻyin oʻynarkan, oʻrgangan va oʻrganayotgan tajribalarini yanada yuqori darajaga olib chiqadilar. Har bir harakatlarini avval oʻylab, tushunib olgandan soʻng bajaradilar.

Maktabgacha pedagogikada oʻyin nazariyasi ijtimoiy faoliyat hisoblanib, mehnatning tarixiy rivojlanish jarayonida paydo boʻladi. Oʻyin doimo hayotni aks ettiradi. Shuning uchun uning mazmuni ijtimoiy voqeiylikda oʻzgarib turadi. Oʻyin – maqsadga qaratilgan oʻylangan jarayondir. Oʻyin jarayoni asosida oʻquv faoliyati rivojlanadi. Bola yoshligida qancha koʻp oʻynasa, maktabda yaxshi oʻqishiga va keyinchalik mehnat faoliyatiga ijobiy taʼsir etadi. Oʻyin nazariyasining asosiy masalalari quyidagilardan iborat:

1. Oʻyinning mohiyati va oʻziga xos xususiyatlari;
2. Oʻyinning bola hayoti va tarbiyasidagi oʻrni;
3. Oʻyinning mohiyati va oʻziga xos xususiyatlari.

Oʻyin - buyumli-predmetli va ijtimoiy voqeiylikda harakat qilish va uni anglashga yoʻnaltirilgan jarayondir. U oʻzining kelib chiqishiga koʻra, yoʻnalish va mazmuniga koʻra ijtimoiy voqeiylik hisoblanadi. Oʻyin, bu bola faoliyatining yorqin turi. Unda maqsadning mavjudligi, sabablar, amalga oshirish vositalarining rejali harakatlari natijaning mavjudligi uning oʻziga xosligidir. Xususiyatlarning orasida sabablarning oʻziga xosligi asosiy hisoblanadi.

Hayotimizning har bir sohasiga kirib kelayotgan texnologiya, bola uchun sogʻlom va tabiiy boʻlgan anʼanaviy va milliy oʻyinlarni anchayin ortda qoldiryabdi. Bugungi kunda bolalarda texnologik oʻyinlarga nisbatan oʻrganib qolish va qaramlik holatlari koʻp uchramoqda. Bunday texnologik bogʻlanib qolishlik bolalarda koʻplab salbiy holatlarni keltirib chiqarmoqda: aqlan va

ILMIY AXBOROT

jismonan nogironlik, xatti-harakatlarini o'ziga bo'ysundira olmaslik, agressivlik kabi holatlar bolalar hayoti va ularning kelajagiga xavf solmoqda. Uyda, ochiq va toza havoda tengdoshlari, ota-onasi va oila a'zolari bilan o'ynaladigan tabiiy, an'anaviy, milliy o'yinlarni o'ynash o'rniga, "texnologik autizm" kasalligiga duchor bo'lyapdilar. Ya'ni, muloqot qura olmaslik, o'z fikrini ifoda eta olmaslik kabi muammolarni boshdan o'tkazmoqdalar. Shu bilan birga ko'p vaqt davomida televizor va kompyuter qarshisida o'tiradigan bolalarning suyaklarida jismoniy nuqsonlar yuzaga kelishi ko'p kuzatilmoqda. Va eng asosiysi hisoblanadigan "Bolalik"ni bor quvonch va zavqini bilmay kata bo'lyabdilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoyevning "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5198-sonli farmoni. *T.: 2017-y., 30-sentyabr*
2. R.S.Salamov (2014) "Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati" (Darslik) 1 tom. – T.: "ITA-PRESS", 120.
3. T.N. Babayeva (2017) "Игра и Дошкольник Детство" *Пресс*
4. T.S.Usmonxo'jayev, P.X. Xo'jayev (1987) "1001 o'yin" T., *Meditsina*.
5. Ali Chankirili (2023) "Men bilan o'ynaysizmi, ota" Tarjimon: Z. Rhmatova- T.: *Yangi asr avlodi*.
6. T.S.Axmedova (2024) The impact of games on the development of pre-school children. *FarDU ilmiy xabarlar, 2-son 416-419*
7. T.S.Axmedova (2024) Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" davlat dasturidan foydalanish. *FarDU ilmiy xabarlar, 3-son 403-406*.